
कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

श्रीगणेशाय नमः ॥ प्राणात्तस्वोदरीणां राधानयनांजनसर्वस्वं ॥ तेजस्तमालनी
लं नारणागलवज्रपंजरं वंदे ॥ १ ॥ स्वप्रकाशचिदानंदमयायपरमात्मने ॥ श्रीवि
धानिविठुधांलभास्कुराय नमाम्यहं ॥ २ ॥ ग्रंथाः काव्यस्य लोकहितापविहिता ये
समस्तंवमयाले लकर्णिवसंकुलमय्यसुनिभिः नाख्याः पूर्वं वदितुं इसालोच्यहृदा
मदासवेलधूवपादारविंदकृपान्मजोरध्वानिकोमलोयमधुनात्रस्तूयते भ्र
स क्रमः ॥ ३ ॥ आसीत्त्वर्थपृथ्वीरमण कमलिनीवंदहे मनमासः कीर्तिभाज
सुशर्मान्वेयकुमुदिनीयामिनीजीवनाथः ॥ राजेंद्राजन्यराजीमुकुटम
तिगलप्रोल्लसत्पादपीठः योयत्साम्राज्यलक्ष्मी शिथिलितनहुषारामनं

Acc. No. ~~4717~~ M-1792
Title - अलंकारशेखर (अपूर्ण)
Author - माणिक्यचन्द्र / केशव
Date - ?
Sub - अलंकारशास्त्र
folio - 15 (5-6 गहाळ, अंतिलेखन स्थगित)
Xerox - 28

द्राबनींद्रः॥४॥मित्राणिप्रतिपालयजगतीकीर्तेरुदुनातमदयन्नराज्ञ्यंहृद
यंप्रतापदहनैर्नलंदिवज्वालयन्॥सर्वस्वेनहुतार्थयेद्विजगणान्देवान्सेवस्वसौ
षयन्नेषप्रौढमनाश्चिरायभुभुजेसप्तार्णवामेदिनीं॥५॥सत्रामोद्दामदि
ह्लिप्रिदृढविलसत्कांविलसिणिभर्त्रीःप्रकांतेप्रौढयुद्धेसमदकलपदसौ
कोटिशोवैरिवीरान्॥पश्चान्मोसास्थिभेदःकलुषितवसुधांत्रेस्वाश्याकु
लय्यधांयालान्वैवगोन्दिवमपिसहसाजेतुकामोजगाम॥६॥क्षीरांभोधिः
शशीवभुलिरिववदनाद्वैधसोरामचंद्रादस्मादुग्धललापःसमजनिसुम

२

नाथमर्चिंद्रोवनींद्रः।।यस्याद्यापि प्रसन्नस्मितसुभगमुखाः सूर्यदंतं कपोका
रोमांचस्वेदभाज्यास्त्रिदशयुवतयो हंत गायंति कीर्तिः।।७।।निष्कलंकसद्
नादुदेक्षि भगवानंभो।जिनीवल्लस्रेवाताः परिशीलितक्रमलिनीसरोरभ्यमे ताः
द खिनः।।विष्यातं गिरिकाननेषु निविडप्रायेषु भाग्योदयादित्यं स्मेरमुखाग
स्कयंति सततं यद्देरिपाश्रुवः।।८।।अत्यर्थिभूपतिरवाप्तहराज्यलक्ष्मीः प
म्भिल्लमात्यस्करभीरुतयादपभ्रः।।तस्मादजायत समस्तगुणाभिरामो
माणिक्यचंद्र इति राजचक्राङ्कः।।९।।काव्यालंकारपारंगममतिरखिल

२

स्मा भ्रतांच्च कवर्त्तनिवेषामस्तु कागतिरितिनिपुणोस्त्याशयेसंनिवेश्य ॥
वेदांतन्यापरिचयचतुरंकेशवंसन्निपुज्य श्रीमन्मापिक्यचंद्रःक्षितिपतिति
लकोग्रंथमेतंविधत्ते ॥१०॥ बहुदोषोपिविदोषःक्रियतेसज्जनेनबाणइवह
रिणा ॥ गुणवदपिनिर्गुणीयितुंदुर्जनतोभूषिकादिलइवपुस्तकं ॥११॥ पशी
द्वेगपरानंदेखलसज्जनयोर्द्वयोः ॥ स्वभावएवशरणविषपीयूषयोरि
व ॥१२॥ अलंकारविद्यास्त्रकारोभगवान्सोद्भोदनिःपरमकारुणिकःस्वशा
स्त्रेप्रवर्त्तयिष्यन्प्रथमंकाव्यस्वरूपमाह । काव्यंरसादिमद्वाक्यंश्रुतंसुखवि

३

शेषस्तु ।। आदिपदेनालंकारपरिग्रहः ।। तथा च ।। तदुभयान्यतरत्वं लक्षणं ।।
अन्यतरत्वं च तदन्योन्यत्वं ।। सुखं विशेषसाधनं वा लक्षणं । समुदायार्थस्तु
न्योपि तदभेय्यमस्त्वेवेति वृद्धाः ।। अहं इहाराजन्दे तु शब्दे लिंग्यासेरात । श्रुत
श्रुतमिति सदिति शेषः । सर्वेवच वैजात्यं सर्वानुभवसिद्धं । केचित्तु । तद्दोषा
शङ्का शेषसिगुणाव नेलक्षूतेपुनः रूपाश्चाकुरसभूतिपत्तिद्वारा सुखविशे
षसाधनं वाक्यं काव्यमित्यपरे । केचित्तु पदावली काव्यं । ननु निर्दो
षवद्गः ।। १ ।। काव्यदोषाणामपरिगणनायत्तेः ।। न च दोषाभावाघटितकाव्यज्ञा
ना धर्मिवत्तल्लिंग्योपि परिगणनमिति वाच्यं ।। तदेदं काव्यं दृष्टमिति सनुज्ञावनापत्तेः ।

३

5

इदं काव्यमेव नेत्यभिधानस्यैवोचितत्वात्। इत्याहस्तत्रालवायं हेतुरासेभार
स्यानुपपत्तेः।। व्याप्तिपक्षधर्मस्य हेतुत्वात्।। न चेहेतुत्वेनाभिमत इति वाच्यं।। तु
ल्यत्वादिति।। वस्तुतस्तु।। पृथगेव काव्यपदे गुणदोषचिंता। न हि दुःसंचारीरं वा
रीरं भवन भषति। कीर्त्यादिफलसाधनतानुविधिग्रहस्यायदाह। साधुनाद्यापसंद
र्भं गुणालंकारभूषितं। स्फुटरीतिरसोपेतं काव्यं कुर्वीत कीर्तये।। आद्यश्च।। निर्दो
षं गुणवत्काव्यमलंकारैरलंकृतं। रसान्वितं कविः कुर्वन् कीर्तिं प्रीतिं च विंदति।।
प्रवृत्त्योपयिकफलमाह।। हिताय सुकविः कुर्यात्।। तत्क्षकवेरेव हितमन्यस्य त्रि

४

फलमिति भावः । तदुक्तं गौर्गौः कामदुघा सम्यक्प्रयुक्ता स्मर्यते बुधैः ।
दुःप्रयुक्ता पुनर्गोत्वं प्रयोक्तुः सैव शंसति । श्लाघ्यः पामरपरिषदि कवेर्यु
लिहोलाकुकुलापि । यस्मै स्पृहयति विद्वान्न तत्काव्यं काव्यमित्याहुः । अत्र थैं
कृतार्थयं स्येके घटनापटवः परे । उभयत्र प्रवीणामेतरा वक्रे वयो मताः ।
हितमाह श्रीपादः । लाभः ख्यातिः पूजा धर्मः कामस्यार्थस्य मोक्षस्य । इह
निदह प्रोत्तिस्यागेऽज्ञानं फलानि काव्यस्य । इत्येति गेहपन्यायात् । आ
ऋष्य । काव्यं यशसेऽर्थकृते व्यवहारविदे शिवेतरक्षतये । सद्यः परनि

४

अलंकारस्तु शोभायै रस आत्मा परे मनः ॥ द्वयेतिराड्ढा भेदा ॥ बिलया
न पि ॥ परे रसादोषा भावानुकूले वृर्णादयः ॥ तत्ररीतिमाह ॥ तत्तद्देसोपि
कारिण्यस्तत्तद्देशसमुद्भवाः ॥ पपेपुरीतयो गौडीवैदर्भीमागधीतथा ॥
तदेतास्सल्लवयति श्रीपादाः ॥ गौडीसमासभूयस्त्वाद्वैदर्भीत्वेचदल्प
तः ॥ अनयोः संकरो यत्र मागधीस्तातु विस्तरः ॥ गौडीयैः प्रथमामध्या
वैदर्भ्यैर्मैथिलैस्तथा ॥ अन्यैस्तु चरमारीतिः स्वभावाद्दूसेव्यते ॥ तत्रगौ
डी यथा ॥ उन्मीलन्मधुगंधलुब्धमधुपव्याधूतचूतांकुरक्रीडत्को

८

किलकाकलीकलकलेरुः जीर्णकर्णज्वराः ॥ नीयंते पथिकैः कथंकथ
मपि ध्यानावधानक्षण प्राप्तप्राणसमासमागमरसोल्लासैरमीवास
राः ॥ मागधीयथा ॥ मनिषिताः संति गेहेषु देवतास्तपः क्व वसे कुचना
वकेवपुः ॥ पदं सहेत भ्रमरस्य पेलवं शिरीषपुष्पं न पुनः पतत्रिणः ॥
वैदर्भीयथा ॥ पाणौ पद्मधिया मधूककुसुमभ्रांत्या तथा गंडयोर्नी
लेंदीवरशंकया नयनयोर्बंधूकबुद्ध्याधरे ॥ लीयंते कबरीषु बांध
वजनव्यामोहजातस्पृहा दुर्वारा मधुपाः कियंति तरुणि स्थानानि र

८

क्षीष्यसि ॥ इयं च बहुप्रकारा ॥ विस्तृतमन्यत्र ॥ भोजराजस्तु ॥ नासा
विदग्धगोष्ठीषु वैदर्भी रीतिरुत्तमा ॥ मागधी मध्यमा गौडी गौडस्त्री
पत्र कलहापणे ॥ उक्तिं विभजते ॥ लोकछेकार्भकोन्मत्तभेदादुक्तिश्च
तुर्विधा ॥ तत्र लोकोक्तिर्यथा ॥ मासानेतान्नामय चतुरो लोचने मि
लयत्वेत्यादौ ॥ छेको विदग्धस्तस्योक्तिर्यथा ॥ यो लिंदी घासितावर्ण
क्षस्य र्यै विशाल चलितभ्रुवः ॥ कांतामुखस्य वशगस्तस्मै नृपरावेनमः ॥
ब्रह्मन्निज्ञापयामि त्वां स्वाधिकारजिहासया ॥ अर्भकोक्तिर्यथा ॥

८

सविं स्वर्गतिलः कोपि पस्य पुष्पं निर्वाकर ।। मातले कौटल्यकदाये षांमु
क्ताफलफलं ।। यदाह ।। उन्मत्तोक्तिर्यथा ।। क्वाकार्यं शशलक्ष्मणः क्व च कुलं भू
योपि दृश्येत सा दोषाणां च प्रशांतये श्रुतमहो कोपेपि कांतं मुखं ।। किं वक्ष्य
त्यपकल्मषाः कृतधियः स्वप्नेपसा दुर्लभा चेतः स्वास्थ्यमुपैहि कः खलु
युवा धन्योधरं धास्यति ।। अत्र विरहोन्मत्तस्याभिधानं विन्यास विशे
षण यत्राभिप्राय विशेषलाभेन मुदोहर्षस्योत्पत्तिः सा मुद्रा ।। तामि
दानीं विभजते ।। मुद्रापदस्य वाच्यस्य विभक्तेर्वचनस्य च ।। तमुपदमुद्रा

८

पथा॥ निर्माल्यनयनश्रियः कुवलयं वक्त्रस्य दासः शशी भ्रूयुग्मस्य
सगोत्रमन्मथधनुर्ज्योत्स्ना स्मितस्यांचलः॥ संगीतस्य च कोकिलक
लानुशिष्टिरमणी हृत्वा सर्वकारमहोविधेः परिणतविज्ञानशिल्पश्रि
रात्॥ अत्र निर्माल्यादिपदानां गौणवृत्त्यभिप्रायविशेषानुद्रायितो॥
वाक्यमुद्रा यथा॥ रामेतटान्तवसतो कुशलत्वराणि न्यायायनामभ
वतो भगवन्नतास्या॥ स्मृत्वा तदेहि सगरं च भगीरथं च दृष्ट्वा मम धनु
श्च शीलीमुखाश्च॥ अत्र सगरं च भगीरथं चेत्यादिवाक्यस्य प्राणुपक

राभिप्रायेण दृष्टेत्यादेरपकारेपकारसामर्थ्याभिप्रायेण निवेशाणान्नु
ज्ञापिता ॥ विभक्तिसमुदायथा ॥ श्रियंडुग्धे विपदोरुणद्धि यशांसि सू
ते विनयं प्रमार्ष्टि ॥ संस्कारशौचेन पुनः पुनीते शुद्धा हि बुद्धिः किल कामधेनुः ॥ अत्र शुद्धधेत्यादीनां विभक्तिनाइयो द्विकर्मकयोर्निवेशेणान्मा
गत्या मागत्याथकानां मांगत्यार्थकतया विभक्तिमुद्रा वचनमुद्रा पथा ॥
ते शंभरा भूगवती भवती मसूतराजा प्रजापतिक्रमोजनकः पिताते ॥ ते
षां वधूस्त्वमसि नंदिनि पार्थिवानां येषां गृहेषु सविता च गुरुर्वयं च ॥ अत्र

१

१

13

वयमिति बहुवचनेनूनस्थितुरपि अहं महानिति अभिप्रायेण वचन
मुद्रा ॥ प्रयोजनं प्रथेतेषारसमात्रे च विस्तरः ॥ तथालंकारसर्वस्वेस
प्रपंचमदर्शनं ॥ इत्यलंकारशेखरे उपक्रमरत्ने इत्यादि बहिरंगत्रय
मरीचिः ॥ ॥ वृत्तिं विभजते ॥ पदानां वृत्तयस्तिस्रः । तिस्रो हि पदानां
वृत्तयो भवंति ॥ शक्तिर्लक्षणाव्यंजनाचेति ॥ तत्र शक्तिरीश्वरेच्छा
याः संकेत इत्युच्यते ॥ सा पदेषु प्रसिद्धैव । सा च यथा ॥ कोशव्याकरणा
द्योक्तिवाक्यशेषक्रमादितः ॥ प्रसिद्धपदसंबंधाद्व्यवहाराच्च बुध्यते ॥

१०

लक्षणाच्छाक्यसंबंधः॥ साचतात्पर्यानुपपत्त्यान्वयानुपपत्त्यात्रव
र्त्तते॥ यथा॥ निर्मात्यंनमनस्त्रियइत्यादौ निर्मात्यदासादिपदे॥ तत्तो
पादृतिजेय्येनान्यथा॥ निःशेषच्युतचंदनंस्तनतटंनिर्मृष्टरागोध
र॥ नेत्रेदूरमनंजनेपुलकितातन्वीतवेयंतनुः॥ मिथ्यावादिनिदूति
बांधवजनस्याज्ञातपीडागमेवापींस्नातुमितोगतासिनपुनस्तस्या
धमस्यांतिकं॥ अत्राधमपदेनरंतुंगतासीतिव्यज्यते॥ ननुरविरसत
गतइत्यादौतान्येवपदानिकथंग्राहणांविचित्रबुद्धिमुत्पादयंतीति

१०

तआह॥ विचित्रसहकारिणा। तदेव हि पदस्वरसमभिव्याहार प्रकरणला
सयशानादिरूपात् सहकारिभेदात् तत्तद्रियमुत्पादयति॥ दंउइव गवा
भ्यांजनयन्तो॥ ननु शत्र्यादिक्रमानुपूर्वी विशेषविशिष्टवर्णसमुदायः त
कथमेकदेशस्य बोधकता तत आह॥ स्वभाववैचित्र्यजुषा विचित्रस्व
भावानि पदानि भवंति॥ तथा हि॥ क्वचिदेकदेशस्यापि स्वबोधकता॥
यथा॥ भीमसेनबलदेवादिपदे। क्वचिच्चरमस्य॥ यथा मतंगजवसुध
रस्यादे॥ स च तत्पदस्मरणेन प्रकारांतरेण वेसन्यदेव तत्॥ किंच॥ वर्णा

तंस

पंपदेव धुक्यत्वाच्छेदकस्य पृथगुपादानेपि पौनरुक्त्यं न भवति॥ यथा॥ कृ
ष्णैहितमयूरकेकादौ॥ क्वचिद्धुक्यस्यापि॥ यथा॥ उदयाचलकाराग्रहादौ॥ उदय
पदस्य च पूर्वाचलेकारापदस्य च वंदिगृहे नाकृलात्॥ किंचेतरस्याविरुद्धतया
तिरस्कृतलृतीयकोटिकमिवान्यतरं प्रतिक्षेपपरस्यैवला भंजनयति॥ य
था॥ सिंहादेवापहिंदान्नृसिंहेत्यादौ॥ अपांसुलानांधुरिकीर्तनीया॥
सनंदिनीस्तनामनिंदितात्मेत्यादौ प्रकर्षलाभवदतिध्येय॥ किंचित्सदम
नपेक्ष्यसरूढिकं॥ यथा॥ सिंहादवापद्विदं। नृसिंहेत्यात्यादौ किं। चिच्च।

२१

२२

नपेक्षियोगिकं ।। मध्वास्सीरांभोदिरित्यादौ ।। अन्यथान्यत्रान्ययात् ।
किंच वामनयनाकरभोरुरिति भूकांति ।। ननु वामवदना वामपाणिरिति । स
र्वंन्येदंक्वचिदेवपदे ।। तदुक्तं ।। न ।। किं तत् । व्यंजनापि पदमात्रवृत्तिरेव ।। नेत्या
ह । व्यंजनार्थद्वयेपि च ।। शक्यलक्ष्यव्यंग्यात्मकात्रात्यर्थः । शक्यार्थस्य व्यंज
कता यथा ।। अवलोकय निस्पंदो विसिनीपत्रेबको भाति । निर्मलमरकतभा
जनेपरिस्थितो विमलशंख इव । अत्र निष्पंदशब्दार्थेन क्रिया विरहेण बकग
लमाश्वस्थत्वं व्यज्यते ।। लक्ष्यार्थस्य यथा ।। मुखं विकसितस्मितं वसितव । क्रि

१२

पत्रे स्मितं समुच्छलितविभ्रमा गलितरघालसंसामतिः। उरो मुकुलितं स्तनं
जघनमंशुकं धोइरं नेतं उवदनात नो तरुणिमोद्गमो मोदते॥ अत्र विकात्र।
पुष्पधर्मो मुखेनुपपन्न इति तल्लक्षितेन प्रसतत्वेन लोकोत्तररमणीयात्व
क्षेतिसंघोत्यव्यज्यते॥ त्रिविधस्योत्तममध्यमाधमात्मकस्य। तत्र वाच्यनि
रूपितव्यंग्यप्रकर्षाधायकत्वमुत्तमत्वं। यथा निःशेषच्युतचंदनमित्यादि॥
तत्र वाच्यार्थापेक्षया व्यंग्यार्थ एव सहृदि तिं चमत्कारविशेषमारोहति।
वाच्यनिरूपितव्यंग्यप्रकर्षानाधायकत्वं मध्यमत्वं। यथा। ग्रामतरुणं

१२

तरुण्या नववंजुरमंजरीसनाथकरं ॥ पश्यंती सा भवति मुहुर्नितरां मलि
नामुखच्छाया । अत्र वंजुलकुंजे दत्तसंकेता तरुणी न गतेति व्यज्यते ॥ त
च्च गुणीभूतं तदपेक्षया व्यस्यैव चमत्कारकारित्वात् ॥ चमत्कारित्व
स्य हेतुरहितमधमं ॥ वंदामहे महेशानचंडकोदंडखंडनं ॥ जानकीहृद
यानंदचंदनं रघुनंदनं ॥ अत्र व्यंग्यः कोप्यर्थो नास्ति ॥ अत्र सर्व
व्यंजनासकवस्तु रेव तात्पर्यं नियामकं ॥ तदेतद्देवबोधोपयोगि ॥ तद

20

१३

भावादेवाधममित्युच्यते ॥ प्रपंचितं चेदं मयैव काव्यरत्ने ॥ ननु व्यं
जनावृत्त्यंतरं मित्यत्र किं प्रमाणं ॥ उच्यते ॥ भद्रात्मनो दुरधिरोहत
नोर्विशालवंशोन्नतेः कृतशिलीमुखसंग्रहस्य ॥ यस्यानुपप्लुतगते
परवारणस्य दानांबुसेकसुभगः सततं करोऽभूत् ॥ अत्र प्रकरणे भद्रा
त्मन इत्यादिपदानां राज्ञि तदन्वययोग्ये चार्थेऽभिधायिनि तदात्मजो
गजस्य तदन्वययोग्यस्य चार्थस्य व्यंजनयैव प्रतीतिः ॥ वस्तुना वस्तु ॥
अत्यास्य चिरं साधो निःशंकमिह संचर ॥ रेवाकुंजे मृगेंद्रेण सदुद्दृ

१३

श्याघघातिनः ।। अत्र सिंहसुकंध्रस्येव वदंत्याः प्रतिवेशानप्रति निःशे
करताभिधानं स्फुरति ।। किंचरेवाकुंजस्यरतस्यानल्पलभ्यते ।। परे
ण सिंहबुद्ध्यागंतव्यमेव न ।। सिंहस्य चरलगस्यानास्त्येव ।। तदेतद्व्यंज
ना विना प्रकारांतरेण लब्धव्यमिति शंकैव नास्तीति श्रीपादाः ।। इत्य
लंकारशेखरे ध्वनिमरीचिः ।। इति श्रीमन्महाराजाधिराजश्रीमन्मा
णिक्यचंद्रकारितेलंकारशेखरे उपक्रमरत्नं प्रथमं ।। ।। दोषास्त्याज्या
इत्युक्तं ।। युक्तं चैतत् ।। यदाह । दोषः सर्वात्मनात्याज्यो रसहानिकरो हि

सः॥ अन्योगुणोस्तु वामास्तु महान्निर्दोषता गुणः॥ दंडी च। तदल्पम
पि नोपेक्ष्यं काव्ये दुष्टं कथंचन॥ स्याद्वपुः सुंदरमपि श्वित्रेणैकेन दुर्भगं॥
द्रोषोसंचरसोल्लतिप्रतिबंधकत्वरसकारणीभूताभावप्रतियोगियथा
र्थज्ञानविषयत्वमितियावत्॥ तत्र प्रथमं पददोषानाह॥ कष्टाप्रयुक्तेस
दग्धंवृथाश्लीलाप्रतीतको॥ असाध्यवच्चकोदोषाः पदेष्वावेवनापरे॥
तत्र कष्टं श्रुतिकटु यथा॥ बर्हिनिर्हादिनार्हेस्मिन्कालेस्मिन्जीमूतमालि
नी॥ आलिंगितोयं तन्वंग्या कार्तार्थ्यं लभते चिरं॥ अत्र बर्हिनिर्हाद

१४

१४

नकार्त्तार्थ्यस्ताहृः ।। अप्रयुक्तं तथाम्नातमपि कविभिरनादृतं ।। यथा ।। यथायं दा
रुणाचारो न हंति स्कर निम्नगां ।। तथामन्येपि द्राचोस्य राक्षसो दैवतो पिवा ।। अ
त्रहंति गमिने दैवत स्राद्दःपुंसिक विभिर्नप्रयुक्तः ।। संदिग्धत्वं संदेहजनकत्वं ।
यथा ।। अपिधानेन हे वत्स किमर्थमिहवर्त्तसे ।। आरादेव हि संप्राप्तो पलक्ष्य
पमुक्षितं ।। अत्रापिधानाशब्दो व्यर्थे प्रसक्तानुपयुक्तः ।। विभर्त्ति यश्च देहार्द्धे
प्रियामिंदुं च मूर्द्धनि ।। सेवे देवः खलु स्वानुपुनातु मदनांतकः ।। अत्र च हि
वे खलु तुराद्ध्वाः ।। अश्लीलत्वमौज्वल्याभाववत् ।। तदपि त्रिविधं ममंगलं ब्रीडा जु

१५

गुसाभेदात्॥ क्रमेणोदाहरणं। विनाश्राग्न्मारुते स्वरस्यस्कमत्सेहे श नोपिसन्॥

नासाग्रेण सस्त्री षोवा पुत्पुजातिके वृत्ते॥ अत्र विनानुप्रासाधन वायुरा ह्वाः॥

अप्रतीतं स्वरास्त्र माघ प्रतीतं। यथा॥ त्रुटौ विश्रांतिरित्येके पीलावस्तोलि

चापरे॥ त्वन्मध्यम हिमालन्वीनकेनापि विभाषितं॥ त्रुटिपीलुनादेहो॥ आश्रा

धनुप्रासून विरुद्धं॥ यथा। शांतादरिकंधंकारमानमेकांचिकीर्षसि॥ मालि

नीमानलेंदनो विजयत्येषचंद्रमाः॥ अत्र मानमेलं विभेजुतिस्यत्र च विज

यत इत्यपे। क्षितं। अवाचकं प्रकृतार्थातिरिक्तं। यथा। भूयोत्तमे द्विरदगमनं

१५

हारकेयूरभव्यां पिनोत्तुंगस्तनभरनमन्मध्यभागाभिरामां ।। स्मेरोदंचन्नव
किसलयसाडितास्राधरोष्ठीं लक्ष्यामभिस्फुरितवदनामन्वहं संस्मरामि ।
अत्र लक्ष्यापदमंगनार्थं ।। नाम्यंतवाच्यकाष्ठीलयोरन्यतरांतर्भावेनन पृ
थगिति ।। ।। इत्यलंकारशेखरे दोषरत्ने पददोषमरीचिः ।। अथेदानीमस्ता
धारणान्वाक्यदोषान्विभजते । नानाहन्यूनं विसंधि व्याकीर्णसमाप्तपुन
रात्तकं ।। भग्नक्रमयतिच्छंदो वाक्यगर्भमरीतिमत् ।। अविमृष्टविधेयांशम
मुदायार्थवर्जितं ।। विरुद्धमतिकृद्वाक्ये दोषा द्वादशकीर्तिताः ।। अत्र न्यूनम

अलं०

१६॥

न्वयबोधं प्रयोजकं पदन्यूनं ॥ यथा ॥ तथा भूतां दृष्ट्वा नृपसदसि पांचालतनयां वनव्याधैः सार्द्धं सुचिरमुषितं वल्कलधरैः ॥ विराटस्यावासे स्थितमनुचितारंभनिभृतं गुरुः खेदं खिन्ने मयि भजति नाद्यापि कुरुषु ॥ अत्र स्थितमित्यनंतरमस्माभिरिति खिन्न इत्यस्मात्पूर्वमित्यमिति निचदातुमर्हति ॥ विसंधिः संधिविरहो विरुद्धसंधिश्च अयो द्विविधः ऐच्छिकः प्रगृह्यादिनिबंधकश्च । ऐच्छिकः सकृदपि दोषः । उभयोरुदाहरणं ॥ मेघनिलेन अमुना एतस्मिन्नद्रिकानने ॥ पादपा उत्तमा ऊच्चा इदानीमेव पातिता ः ॥ चरमश्च तु विधिः अश्लीलः

शेखर०॥

१६

ह्यः।उपहत विसर्गेर्लुप्त विसर्गश्च॥ क्रमेणयथा॥ वृतुरिंदिवरश्रेणीबांधवाय्यत्रव
यवः॥ मंजर्युद्गमग भरितोलवाल्लुवंश्विधूयते॥ धीरोविनीतोनिपुणोवराकारोनृ
पोत्तमः॥ यस्य भृत्याबलोत्सिक्ता भक्ताबुद्धिप्रभाविताः॥ व्याकीर्णधुवहिन्नयोप
धा॥ सम्पृणन्चरणपातंगम्यतां भूः सदर्भाविरसयसिन्चयातम् दिर्मिघेः कठोरः।
तदितिजनकपुत्रीलोचनैरश्रुपूर्णैः पथिपथिकवधूः भिः वीक्षितावीक्षिराच॥ अ
नत इम्यतांतत्द्विरन्यये

[OrderDescription]
,CREATED=21.10.20 11:52
,TRANSFERRED=2020/10/21 at 11:56:19
,PAGES=28
,TYPE=STD
,NAME=S0004285
,Book Name=M-1792-ALANKAR SHEKHAR
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF

FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,